

ÜMİDİN İKİ YÜZÜ: ABDÜLFETTAH RAUF VE MEHMET ÂKİF'İN ŞİİRLERİNDE ÜMİT TASAVVURU

Seyit Yavuz

Doç. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi, seyit.yavuz@erzurum.edu.tr

ORCID: 0000-0002-5797-5963

DOI: <http://doi.org/10.51331/EB10SY>

GİRİŞ

Tarihin bir döneminde hayatını sürdürmüş olan birçok topluluk kıtlık, depresyon, salgın hastalık gibi insanları çaresiz bırakan felaketlerle mücadele etmek zorunda kalmışlardır. İnsanoğlunun tabiatı gereği hayatta kalma ve varlığını sürdürme güdüsü, bütün toplumları zikredilen zorluklarla mücadele etmek ve başa çıkmak zorunda bırakmıştır. Bu tür zorluklardan biri ve belki de en zoru siyasî, içtimâî, iktisadî veya askerî birçok farklı nedenle ortaya çıkan savaşlardır. Tarihe bakıldığında birçok toplumun kendi topraklarını ve bağımsızlıklarını korumak adına on binlerce vatandaşını bu tür savaşlarda kaybettiği görülür. Günümüzde de Orta Doğu'da hâlâ devam eden bu savaşlar, artık müslümanların Batılı emperyalistlere karşı var oluş mücadelesine dönüşmüş durumdadır. Her fırsatta özgürlük çılgınlıkları atan

Batılı emperyalistler, geçmişte Anadolu, Kafkasya, Balkanlar ve diğer bölgelerde şahit olunduğu gibi, günümüzde de Suriye ve Filistin’de devam eden var oluş mücadelelerini, söz konusu kendi çıkarları ve talepleri olduğu için görmezden gelmekte; böylece müslüman devletleri de savaşmaya mahkûm etmektedirler.

Bu tür savaşlarda mücadele etmek zorunda kalan toplumlarda şair ve yazarlar da her zaman mühim görevler üstlenmişlerdir. Bu şair ve yazarlar toplumun inancını her zaman canlı tutmak ve ümitsizliğe düşmelerine engel olmak adına tabir caizse kalemelerini yol gösterici kılavuz ve yaralara şifa birer merhem olarak kullanmışlardır. Balkan coğrafyası söz konusu olduğunda bu şairlerin akla ilk geleni Abdülfettâh Raûf Efendi; Osmanlı coğrafyası ele alındığında ise Mehmet Âkif Ersoy’dur. Her iki şair de şiirleriyle içinde bulundukları toplumu harekete geçirmeye gayret etmişler; kaybolmaya yüz tutmuş ümitleri yeniden yeşertmeye çalışmışlardır. Hem Raûf Efendi hem M. Âkif Ersoy’un bu anlamda birer mürşit gibi içinde bulundukları toplumu yönlendirmeye çalışmaları, savaş dönemlerinde toplumun bakış açısına, düşünce yapısına ve tasavvuruna yön verme adına büyük katkılar sağlamışlardır. Abdülfettâh Raûf Efendi özellikle *Yine Vatan İçin*, *Zulmetten Nûra* ve *Garamî Parçalar*’da; Mehmet Âkif Ersoy ise *Safahat*’taki manzum parçaları ve *Sırât-ı Müstakîm*’deki bazı yazıları ile milletvekili olarak gittiği bazı şehirlerde yaptığı nutuklarla toplumun inancını her zaman diri tutmaya çalışmış; kayıplar ve yokluklarla ümitsizliğe düşmüş millete aydınlık bir gelecek inşası oluşturmaya gayret etmişlerdir.

Doğduğu yıl kesin olarak bilinmese de 1912 tarihinde Üsküp’te dünyaya geldiği kabul edilen Abdülfettâh Raûf Efendi, doğumundan ölümüne değin üç farklı yönetim altında hayatını sürdürmüş; gençlik, talebelik ve medrese hocalığı devirlerini bu farklı yönetimlerde sürdürmeye çalışmıştır. Müslüman bir toplumda ve yönetimde dünyaya gelen Raûf Efendi; sonraki yıllarda Osmanlı

Devleti'nin Üsküp'ü kaybetmesiyle Sırların egemen olduğu bir şehirde hayatını devam ettirmek zorunda kalmış; II. Dünya Savaşı sonrasında komünist rejimin bölgede egemen olması ile de mahkemelerde yargılanma ceza ile yüzleşmek zorunda kalmıştır. Fakat o hiçbir zaman başka bir yere göç etmeyi düşünmemiş; göçe de cevaz vermemiştir. Sırların bölgeyi ele almalarıyla müslümanların çektiği zorluklar Raûf Efendi ve arkadaşlarını bitip tükenmek bilmeyen bir mücadelenin içerisinde almıştır.¹

M. Âkif Ersoy ise 1873 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Âkif dünyaya geldiğinde Osmanlı Devleti ekonomik ve siyasî olarak sıkıntılı bir süreçte artık dağılmaya yüz tutmuştu. 1789 Fransız İhtilâli neticesinde ortaya çıkan milliyetçilik akımının da tesiriyle Osmanlı Devleti tebaasından Sırlar ve Rumlar başta olmak üzere bazı milletler bağımsızlıklarını kazanmak istemişlerdir. Bunun neticesinde ortaya çıkan I. ve II. Balkan Savaşları; ardından gelen I. Dünya Savaşı hâdisesi M. Âkif'in hayatında derin yaralar oluşturmuş ve şiirlerinde bilhassa içtimâî konulara eğilmesine sebep olmuştur. Devletin bu zor zamanlarına mecliste de milletvekili olarak şahitlik eden ve bu süreci bizâtihi tecrübe eden M. Âkif, oldukça buhranlı dönemler geçirmiştir. *Safahat*'ta yer alan birçok mısrasında bu buhranlı dönemlerin etkilerini görmek mümkündür.²

1 Raûf Efendi'nin hayatı ve düşünce dünyası ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Muhammed Aruçi, "Fettah Efendi," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TD-VİA) cilt 12 (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 483-484; Sevba Abdula, "Vatanını Kaybeden Bir Alim, Şair ve Entelektüel: Abdülfettah Rauf," *Abdülfettah Rauf Efendi Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı* ed. Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 1-31.

2 M. Âkif'in hayatı ve sanatı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mithat Cemal Kuntay, *Mehmet Âkif Ersoy Hayatı-Seciyesi-Sanatı* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2018); Hasan Basri Çantay, *Akifnâme Mehmet Akif Ersoy* (İstanbul: Erguvan Yayınevi, 2020); Ahmed Güner Sayar, *Çekiç İle Örs Arasında Mehmed Âkif Ersoy* (İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2021).

Osmanlı Devleti'nin yaşadığı bu sıkıntılı dönemler, İslâm'ın elde kalmış son yurdunu korumak ve kurtarmak adına âdetâ M. Âkif'e toplum psikolojisini yönetme misyonu vermiştir. O da şiirlerinde cemiyet hayatında gördüğü eksiklikleri ve yapılması gerekenleri kimi zaman toplumun yüzüne çarparak dile getirmiş; kimi zaman da umutsuzluğa kapılıp aşırılık taşıyan söylemlere varmıştır. Toplumun içinde bulunduğu umutsuz hâl, Âkif'in şiirlerinde “ümit” temasının ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Her iki şairin şiirlerinde rastgele bir okumayla karşılaşılabilecek olunan *nûr*, *azim*, *sa'y*, *ümit*, *âtî*, *istikbâl*, *gün*³ kavramları ve Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan ümitle ilgili âyetlere yapılan göndermeler; bu şairlerin şiirlerinde ne tür bir ümit tasavvur ettiklerini ve bunu hangi zeminde ele aldıklarını göstermesi bakımından dikkate değerdir. Abdülfettâh Raûf Efendi'nin şiirlerinde M. Âkif Ersoy'un izlerinin bariz bir şekilde hissedilmesi ve hatta kendisinin de “Balkanların Mehmed Âkif'i” tabiriyle anılıyor olması; onun hem M. Âkif'in üslûbundan hem de şiirlerinde ele aldığı temalardan etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bu yazı da aslında iki şairin şiirlerinde kendini hissettiren “ümit” tasavvurunu gösterme gayretinin bir sonucudur. Bu noktadan hareketle Abdülfettâh Raûf Efendi ve M. Âkif Ersoy'un şiirlerinde ele alınan “ümit” kavramı, her iki şairde müşterek aşağıdaki başlıklarda incelenebilir:

1. **Aynı Ümmet:** Her şeyden önce iki şairin içinde doğdukları ve yetiştikleri ümmet aynı kitaba ve peygambere inanmış, biri Balkanlar'da diğeri Osmanlı coğrafyasında var olmuş müslüman toplumlardır. Raûf Efendi, bir zamanlar Osmanlı Devleti toprakları içinde yer alan ve bugün Osmanlı bakiyesi

3 Sinan Kazancı, “Fettah Efendi'nin Şiirlerinin Söz Varlığı, Kavram Alanı, Bazı Dil ve Üslup Özellikleri,” *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi* 12 (38), (2024): 141; Seyit Yavuz, “Mehmet Âkif'in Şiirlerinde Ümit/Sizlik Düşüncesi,” *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* Yûnus Emre'den Mehmed Âkif'e Şiir Özel Sayısı, (Aralık 2021): 79.

şeklinde nitelenebilecek Üsküp'te; M. Âkif Ersoy ise İstanbul'da dünyaya gelmiştir. M. Âkif Ersoy'un babası Mehmed Tâhir Efendi'nin de Balkan sınırları içinde yer alan Koso-va'dan İstanbul'a geldiğini husûsen belirtmek gerekir.

2. **Aynı İnanç Kaynağı:** Her iki şairin de müslüman bir toplum-da yetişmiş olmaları aynı kaynaktan, aynı damardan beslen-diklerinin en açık göstergelerinden biri olsa gerektir. Hem Raûf Efendi'nin şiirlerinde hem Âkif'in şiirlerinde birçok defa Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan bazı âyetlere yapılan gönder-meler ve Kur'ân-ı Kerîm'den aktarılan iktibaslar, bu iki İslâm şairinin ümit tasavvurunda vazgeçilemeyecek ve hiçbir sû-rette inkâr edilemeyecek bir dayanak noktası oluşturmakta-dır. Zira Kur'ân-ı Kerîm'de yer alanYûsuf Sûresi'nin 87. âyeti (oğullarım gidiniz de Yûsuf ile kardeşini araştırınız, hem sakın Allâh'ın inâyetinden ümîdinizi kesmeyiniz), Zümer Sûresi'nin 53. âyeti (Allâh'ın rahmetinden ümîdinizi kesme-yiniz), Hicr Sûresi'nin 55 ve 56. âyeti (sakın ümitsizliğe dü-şenlerden olma! Dalâlete düşenlerden başka kim Allâh'tan ümîdini yitirir?), Âl-i İmrân Sûresi'nin 39. âyeti (bir kere de azmettin mi, artık Allâh'a dayan) insanların hiçbir zaman ve şartta Allâh'tan ümitlerini kesmemeleri gerektiğini öğütler. Âkif'in *Safahat*'ta yer alan bazı şiirlere başlamadan yukarıda zikredilen âyetlerden bazılarını alıntılaması da bu anlamda dikkat çeker. Raûf Efendi'nin ise *Zulmetten Nûra* başlıklı ki-tabı doğrudan Kur'ân-ı Kerîm'den alıntılanarak isimlendiril-miş görünmektedir. Tabiatıyla her iki şairin de müslüman olmaları, şiirlerinde her fırsatta ümit düşüncesini ön plana çıkarmalarını sağlamıştır.

3. **Benzer Yaşanmışlıklar:** Her iki şair de hayatta oldukları devirde toplumlarının farklı devletlerle savaştıkları ve mü-cadele ettikleri bir zamana şahitlik etmişlerdir. Raûf Efen-di Balkan müslümanlarının acı bir şekilde tecrübe ettikleri siyasî, içtimâî ve sosyal krizlerle mücadele etmelerine; Âkif

ise Osmanlı Devleti'nin 20. yüzyılın başında Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı gibi birçok toplumu farklı yönlerden etkileyen savaflara şahitlik etmiştir. Bu acı tecrübelerin her iki şairin de mısralarında derin bir şekilde yankı bulduğunu ifade etmek yanlış olmasa gerektir.

4. Aynı Çaba: Hem Raûf Efendi'nin şiirlerinde hem Âkif'in manzumelerinde *kuvveden fiile geçme* düsturunun farklı yansımaları ile karşılaşılacaktır. İki şairin de istenmeyen durumlar karşısında ümîdini yitirmiş insanlara hitâben dile getirdiği birçok ifade vardır. Basit bir taramayla bazı şiir kitapları incelenecek olursa harekete dayalı *-koş, -atıl, -kalk, -yetiş, -bul, -git, -çık* fiillerinin birçok kere emir babında tekrar edildiği ve vurgulandığı fark edilecektir.

5. Aynı Vezin: Hem Raûf Efendi hem Âkif'in klasik edebiyatın vazgeçilmez ölçüsü olan aruz veznini kullandıkları malumdur. Aruz vezninin şiire daima farklı bir âhenk ve ezgi kattığı bilinmektedir. Bu anlamda her iki şairin de şiirlerinde kimi zaman silah sesleri, bomba ve patlamalar âdetâ okuyanların kulaklarında yankılanmaktadır.

Abdülfeftâh Raûf Efendi ve M. Âkif Ersoy'un yukarıda sıralanan ve ilk bakışta dikkat çeken müsterek ve benzer yönleri, onların şiirlerinde de kayda değer bir şekilde benzerlikler bulunmasına zemin hazırlamıştır. Gerek üslup gerek içerik açısından Abdülfeftâh Raûf Efendi, M. Âkif Ersoy'un şiirlerinden etkilenmiş belki de Âkif gibi bir nâzım olabilmeyi amaçlamıştır. Bu yazı çerçevesinde incelenip tahlil edilecek "ümit" kavramının da Âkif'in şiirleri ele alınırsa dikkat çeken ilk kavramlardan biri olduğu ifade edilmelidir. Abdülfeftâh Raûf Efendi'nin şiirlerinde bu temanın yoğunluğu göze çarpmaktadır. M. Âkif Ersoy, dönem olarak Raûf Efendi'den daha evvel yaşadığı için ilk olarak onun şiirlerine değinilecek; ardından Raûf Efendi'nin şiirlerindeki benzer tasavvurlar ele alınacaktır.

M. Âkif Ersoy'un şiirlerinde "ümit" kavramının oluşturduğu anlam dünyası *azim*, *sa'y*, *âtî* mefhumları da muhakkak ele alınarak bir arada okunmalıdır. İnsanoğlu tabiatı gereği geleceğe dair ümit beslediği mevzular üzerine azmetme ve çalışma gayreti içerisine girer. Âkif de bu hakikatin ne kadar mühim olduğunu bildiği için şiirlerinde bu kelimelere sıklıkla yer verir. *Azimden Sonra Tevekkül* mısralarıyla başlayan şiirinde Âkif, müslümanların asırlardır kuru bir tevekkül anlayışına sığındıklarını; bu sebeple kötürümler gibi sürekli yattıklarını belirtir. Dünyadaki birçok milletin çalışarak ilerlediği, müslüman Türklerin ise tembellik ederek onların ardında kaldığı ifade edilir. Şiirde sürekli hareket hâlinde olmayı bildiren -koş, -uyan, -didin, -kımıldan, -atıl fiilleri ile -yat, -uyu, -dinlen, -bırak ifadelerinin bir arada bulunması aslında mefhum/muhalef izleğinde; mâzî ve âtî arasındaki köprüde sürekli bir karşıtlık oluşturmaktadır. Âkif'in bu ifadeleri rastgele seçmediği; geçmiş ve gelecek arasında muayyen bir kompozisyon oluşturarak topluma ümit aşılayıp onları çalışma ve gayrete sevk ettiği ifade edilmelidir. Âkif'in zikredilen şiirinin bir kısmı şöyledir:

"Allâh'a dayandım!" diye sen çıkma yataktan...

Mânâ-yı tevekkül bu mudur? Hey gidi nâdân!

Ecdâdını zannetme, asırlarca uyurdu

Nerden bulacaktın o zaman eldeki yurdu?

Üç kıtada, yer yer, kanayan izleri şâhit:

Dinlenmedi bir gün o büyük nesl-i mücâhit.

Âlemde "tevekkül" demek olsaydı "atâlet",

Mîrâs-ı diyânetle yaşar mıydı bu millet?...

"Dünyâ koşuyor" söz mü? Berâber koşacaktın

Heyhât, bütün azmi sen arkanda bıraktın!

Mâdem ki uyandın o medîd uykularından

Bir parçacık olsun, hadi, hiç yoksa kımıldan...⁴

Abdülfettâh Raûf Efendi ise *Yine Vatan İçin* isimli kitabının *Uyan* başlıklı şiirinde Âkif ile benzer duygu ve düşünceleri dile getirir. O da doğrudan müslümanları muhatap alır. Bir zamanlar müslümanların dünyayı tir tir titrettiğini fakat artık evlerinin zaptedildiğini dile getirir. Yine müslümanların zillete düşmüş bir şekilde hissiz ve hareketsiz beklemesinin nedenini sorgular. Bu uyku hâlinin bir an evvel son bulması gerektiğini çünkü geleceğin yakında aydınlığa kavuşacağını bildirir. Kutsalların gayrimüslimler tarafından tahrip edilmesine yer gök ağlıyorken; müslümanların bir an evvel uyudukları uykudan, tembellikten kurtulmaları gerektiği vurgulanır. Raûf Efendi'nin de şiirin birçok yerinde ve bilhassa başlığında harekete dayalı bir fiile yönelmesi tesadüfî olmasa gerektir. Şiirin bu anlamda dikkat çeken bölümleri şöyledir:

Ey bir zamânlar âlemi lerzân eden zelîl

Dâr u diyârı gasbedilen şânlı müslümân

Bî-hiss ü ıztırâb duruyorsun nedir bu hâl

Artık uyan tenevvür eder âtî bir zamân

Ağyâr mukaddesâtına ta'n eyliyor iken

Bu hâline zemîn ü semâ sanki nevha-sâz

Bîgâne kaldığın bu büyük dîne sen sarıl

Bedbaht müslümân artık uyan biraz⁵

Mehmet Âkif Ersoy, *Ye'is Yok* başlıklı şiirinde yine aynı düşünce ve tasavvurlarla şiirine ümit libâsı giydirmiştir. Daha şiire

4 Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat*, haz. Ertuğrul Düzdağ (Konya: Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2021), 389-390.

5 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula, (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2021).

başlamadan Hicr Sûresi'nin “Dalâlete düşmüşlerden başka kim Allâh'ın rahmetinden ümit keser?” meâlindeki 56. âyetini alınırlar. Ardından seslendiği Türk milletinin artık ufak bir ümit esintisine dahi sahip olmadığını, ümitsiz bir milletin yarınlarının karanlığa mahkûm olduğunu; ufuklarda bir ışık dahi aramak isteseler bulamayacaklarını çünkü ümitsiz hiçbir şekilde yol alınamayacağını bildirir. Aynı şiirin devamında “devlet batacak” sloganlarının bütün gençlerin ümitlerini söndürüp onlarda kımıldanıp hareket etmeye dahi güç ve takat bırakmadığını ifade eder. Ye'ise ve üzüntüye hiçbir zaman mahal vermeyip bu duygu hâllerinin bir an önce öldürülmesi gerektiği; azmin ise îmân esintisi ile harekete geçirilmesi gerektiği vurgulanır. Şiirin zikredilen bölümleri şöyledir:

*Lâkin, hani bir nefhası yok sende ümîdin!
 “Ölmüş” mü dedin? Âh onu öldürmeli miydin?
 Hakkın ezeli fecri boğulmazdı, a zâlim,
 Ferdâların artık göreceksin ki ne muzlim!
 Onsuz yürürüm dersin, emîn ol ki yürünmez.
 Yıllarca bakınsan, bir ufak lem'a görünmez
 “Devlet batacak!” İşte bu öldürdü şebâbı;
 Git yokla da bak, var mı kımıldanmaya tâbı?
 Âfâkına yüklense de binlerce mehâlik,
 Batmazdı bu devlet, “batacaktır!” demeyeydik.
 Batmazdı, hayır batmadı, hem batmayacaktır;
 Tek sen uluyan ye'si gebert, azmi uyandır.
 Kâfî ona cân vermeye bir nefha-yı îmân;
 Davransın ümîdin, bu ne haybet, bu ne hirmen.²⁶*

Diğer taraftan Raûf Efendi *Zulmetten Nura* başlıklı kitabının aynı başlıklı şiirinde, içinde bulunduğu topluma seslenerek ümit

aşlamakta; ümitsizliğe hiçbir şekilde mahal vermemektedir. Beklenen güzel zamanların bir gün yeniden bir yaz mevsimi gibi geleceğini; kuruyan ve kanla sulanan toprakların artık yemyeşil çimenlere bürüneceğini ve Üsküp'te artık gül yetişip bülbül öteceğini vurgular. Bitip tükenmek bilmeyen ümitlerin vatana yeni bir ufuk açacağı, îmânın şiddetli bir azim gibi yine yürekleri taşıracacağı coşkun bir üslupla vurgulanır. Raûf Efendi'nin bu anlamda dikkat çeken mısraları şöyledir:

*Yine yurdumda benim bir yeni ilk yaz olacak
Çöle dönmüş ovalar ot u çiçekle dolacak
Bürüyen kanlı diken kitlesini hep yolacak
Yine bülbül ötecek gül açacak hep bulacak
Yine bir cân verecek orduma bir İbn-i Velid
Yine bir ufk açacak yurduma bir sönmez ümîd
Yine îmân olacak neslime bir azm-i şedîd
Yine düstûr olacak bizde ya gâzî ya şehîd'*

Bu noktada dikkat çekilmesi gereken hususlardan biri de şiirin başlığıdır. Raûf Efendi'nin hem bu şiirinin başlığı hem diğer şiir kitapları ile M. Âkif'in birçok şiiri göz önüne alındığında *zulmet*, *bataklık*, *karanlık*, *muzlim* ve buna benzer kavramların *nûr*, *tenevvür*, *ışık*, *aydınlık* ve benzeri ifadelerle birlikte sıklıkla kullanıldığı göze çarpar. Bu kelimelerden husûsen “zulmet” ve “nûr” ifadelerinin Kur’ân-ı Kerîm’de bazı âyetlerde “karanlıklardan aydınlığa” veya “aydınlıklardan karanlığa” çevrilebilecek biçimde kullanılması dikkat çeker.⁸ Âyetlerin meâllerine ve bu ifadelerin hangi bağlamda kullanıldığına dikkat edilirse genellikle dalâlete düşmüş bir toplumun uyarılması veya ümitsizliğe

7 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022), 21.

8 Kur’ân-ı Kerîm’de de zikredilen bu tür âyetler için bak. İbrâhîm Sûresi 5. âyet, Hadîd Sûresi 9. âyet, Bakara Sûresi 257. âyet.

düşmüş kimselerin bir gün felâha kavuşacak olmaları hususu ile karşılaşılır. Her iki şairin de zikredilen kelimelere müracaat etmeleri, aslında müslümanlara dayanabilecekleri en muhkem dayanağı, Kur’ân-ı Kerîm’i ve tabîi olarak Allâh’ın sözlerini anımsatmaktadır.

Her iki şairin şiirlerinde “ümit” veya “ümitsizlik” söz konusu olduğunda dikkat çeken kavramlar arasında “bûlbûl” ve “baykuş” kelimelerini de muhakkak belirtmek gerekir. İki şair de aydınlık bir gelecekte söz ederken merkezinde bûlbûl olan bir hayal dünyası inşa ederek bûlbûlü, baharı ve gülü de anımsatır biçimde kullanırlar. Bu muhayyilede savaş bittiğinde ve memleket artık felâha kavuştuğunda sanki bahar gelecek, etraf yeşerecek, güller bitecek ve bûlbûller ötmeye devam edecektir. Bu anlamda bûlbûl her iki şairde ümidin sembolü şeklinde kullanılmış gibidir. Baykuş ise bûlbûle karşıtlık oluşturacak biçimde genellikle “ümitsizlik” düşüncesi söz konusu olduğunda zikredilir. Klasik edebiyatta baykuşun karşısında genellikle karganın zikredildiği malumdur. Fakat Âkîf’in ve Raûf Efendi’nin şiirlerinde Baykuş birçok kez yıkık birer harâbeyi veya târûmâr edilmiş toprakları simgelemek amacıyla toplumda oluşmuş ümitsizlik inancını sembolize edecek biçimde kullanılmıştır. Bu noktada bilhassa Raûf Efendi’nin geçmişteki güzel ve mutlu günlerin yerini karanlık ve belirsiz bir zamana bıraktığını anımsatan mısralarını zikretmek gerekir:

Sönüp gitmiş ocağım artık tütmez olmuştur

Solup bitmiş bâğımda çimen bitmez olmuştur

Baykuş sesiyle ufku cınlayan vatanımda

Bahâr olmaz gül açmaz bûlbûl ötmez olmuştur⁹

Bâğı vîrâne vü bûlbûlleri baykuşlar olup

9 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 22.

Sâhasında ne terâne ne de yârân kalsın

İsterim böyle olunca ne akar bir ırmak

Ne açan gonca ne bir bülbül-i nâlân kalsın¹⁰

Raûf Efendi ve M. Âkif Ersoy, her ne kadar içinde bulundukları ve ümitsizliğe düşmüş toplumu harekete geçirmek ve ümitlerini yeşertmek için kalemlerini geleceği aydınlatan birer meşale gibi kullanmış olsalar da kimi zaman kendilerinin de ümitsizliğe düştükleri; hatta özellikle M. Âkif'in bazı şiirlerinde isyana varan söylemleri kullandığı göze çarpmaktadır. İki İslâm şairinin elbette Allâh'a veya kadere isyân etmeleri ya da karşı çıkmaları ihtimal dahilinde değildir. Bu söylemleri tabir caizse kulun sevgilisine nazlı bir sitemi olarak düşünmek veyahut naz-niyaz bağlamında ele almak gerektiğini hassaten vurgulamak gerekir. Âkif ve Raûf Efendi'nin bu türden söylemlerine aşağıdaki mısralar örnek olarak gösterilebilir:

Yâ Rab bu uğursuz gecenin yok mu sabâhı?

Mahşerde mi bîcârelerin yoksa felâhı!

Nûr istiyoruz sen bize yangın veriyorsun!

Yandık diyoruz boğmaya kan gönderiyorsun!

İslâm ayak altında sürünsün mü nihâyet?

Yâ Rab bu ne hüsrândır, İlâhî bu zillet?

Mazlûmu nedir ezmede ezdirmede mânâ?

Zâlimleri adlin, hani, öldürmedi hâlâ?

Yetmez mi musâb olduğumuz bunca devâhî?

Ağzım kurusun... Yok musun ey adl-i İlâhî?¹¹

Revâ mı dîn ü İslâm'a hıyânet böyle Sübhân'ım

Revâ mı şân-ı îmâna ihânet Rabb-i Rahmân'ım

10 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 10.

11 Ersoy, *Safahat*, 169-170.

*Revâ mı mansıb-ı İslâm'a geçsin şu müdâhinler
 Revâ mı dîn ü Kur'ân'a hakâret eylesin bunlar
 Revâ mı medrese mekteb kapansın münderis olsun
 Revâ mı şu'le-i irfân bu yerlerde sönüp gitsin
 Revâ mı bunca mü'minler bu dîne hor bakıp kalsın
 Revâ mı Müslümânım der iken böyle sükût etsin¹²*

SONUÇ

Abdülfettâh Raûf Efendi ve M. Âkif Ersoy'un şiirlerini “ümit” izleğinde ele alan bu çalışma, her iki şairin de toplumu ayakta tutma ve daha aydınlık bir gelecek düşüncesi oluşturma çabalarını ortaya koymaktadır. Hem Raûf Efendi'nin hem M. Âkif'in şiirlerinde sıklıkla tekrar edilen *nûr*, *tenevvür*, *ışık*, *aydınlık* ve bunlara mukabil düşünülmesi gereken *zulmet*, *zalâm*, *karanlık*, *bataklık*, *muzlim* mefhumlarının tesadüfen kullanılmadığı; bilakis şairlerin “ümit” düşüncelerinin birer tezahürü olarak şiirlerde geçtiği anlaşılmaktadır. Bu mefhumların yanı sıra “ümit” söz konusu olduğunda *bülbülün*; “ümitsizlik” ve psikolojik veya maddî anlamda “yıkım” söz konusu olduğunda da “baykuş” sembolünün müşterek bir şekilde şiirlerde yer aldığı görülmüştür. Ayrıca her iki şairin de şiirlerinde geçen ve her an hareket hâlinde olmayı zorunlu kılan *-kalk*, *-koş*, *-uyan*, *-din*, *-kımıldan*, *-atıl* fiillerinin özel mânâda kişiyi; genel mânâda ise toplumu çalışma ve azme sevk ettiği de akılda tutulmalıdır.

Yukarıda “ümit” ve “ümitsizlik” bağlamında zikredilen müşterek noktalar, hem Raûf Efendi'nin hem M. Âkif'in şiirlerinde toplumu ümitsizlik batağından çıkarıp aydınlık bir gelecek oluşturma tasavvurlarını ortaya koymaktadır. Neticede her iki şairin de kalemlerini topluma yön vermek için bir araç olarak kullandığı ve kitleleri harekete geçirecek çabayı ortaya koyduklarını vurgulamak gerekir.

12 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 71.

KAYNAKÇA

- Abdula, Sevba. “Vatanımı Kaybeden Bir Âlim ve Şair: Abdulfettah Rauf.” *Abdulfettah Rauf: Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı*. Ed. Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023, s. 1-31.
- Aruçi, Muhammed. “Fettah Efendi.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. TDV Yayınları, c. 12. İstanbul: 1995, s. 483-484.
- Çantay, Hasan Basri. *Akifnâme Mehmet Akif Ersoy*. İstanbul: Erguvan Yayınevi, 2020.
- Ersay, Mehmet Akif. *Safahat*. Haz. Ertuğrul Düzdağ. Konya: Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2021.
- Abdulfettah Rauf. *Yine Vatan İçin*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2021.
- . *Zulmetten Nûra*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022.
- Kazancı, Sinan. “Fettah Efendi’nin Şiirlerinin Söz Varlığı, Kavram Alanı, Bazı Dil ve Üslup Özellikleri.” *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi* 12 (38), (2024), s. 124-147.
- Kuntay, Mithat Cemal. *Mehmet Âkif Ersoy Hayatı-Seciyesi-Sanâtı*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2018.
- Sayar, Ahmed Güner. *Çekiç ile Örs Arasında Mehmed Âkif Ersoy*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021.
- Yavuz, Seyit. “Mehmet Âkif’in Şiirlerinde Ümit/Sizlik Düşüncesi.” *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* Yûnus Emre’den Mehmed Âkif’e Şiir Özel Sayısı, (Aralık 2021), s. 76-87.